

Sociální vyloučení a sociální začlenění Romů

Sociální vyloučení je multidimenzionální pojem, proto je při jeho užití nutné uvažovat v kontextu všech faktorů, které jej tvoří. Na sociální vyloučení lze tedy pohlížet optikou různých dimenzí. V tomto textu se zaměříme na oblasti, které jsou pro Romy nejvíce problematické a vylučující.

Romové, jakožto etnická skupina, jsou často ohroženy sociální exkluzí způsobenou vysokou mírou nezaměstnanosti, nízkým stupněm dosaženého vzdělání, nepříznivou bytovou situací, závislostí na sociální ochraně a vše výše jmenované jde ruku v ruce s chudobou, která Romy postihuje objektivně častěji než majoritní společnost. Dochází k propojení několika znevýhodnění, což, jak zmiňuje Sirovátka (2003:13) vytváří „bludný kruh“, v němž se nastalá situace nemění či se dokonce postupně zhoršuje.

K vyloučení romské komunity v tak velké míře dochází z důvodu kumulace mnoha sociálních problémů. Při řešení této propojené a leckdy zjevně bezvýchodné situace je nutno přistupovat k daným problémům komplexně, nezaměřovat se pouze na jeden vybraný aspekt. Obvykle je i obtížné stanovit právě jeden prvek, na který by byla intervence zaměřena.

Nezaměstnanost

Z mnoha pramenů lze vystopovat, že za nejzávažnější faktor, který vede k exkluzi, je považována nezaměstnanost. S tím je úzce, ne-li nevyhnutelně, spjata marginalizace na trhu práce či omezený přístup k zaměstnání. Kvalifikované odhady uvádějí až 70 % nezaměstnaných Romů žijících v České republice. Sirovátka (2003:18) mluví přibližně o 46 % míře nezaměstnanosti. V celé Evropě je tomu jinak. Samozřejmě existují jisté difference v jednotlivých zemích, ale vysoká čísla napovídají, že se jedná o celoevropský problém. Příčinou tak vysoké nezaměstnanosti je nízký stupeň dosaženého vzdělání, malé vzdělanostní aspirace a například u dělnických profesí nedostatečná kvalifikace. Ojedinelé nejsou ani rasistické postoje ze strany zaměstnavatele či stereotypní uvažování o romském etniku.

Odhaduje se, že s nezaměstnaností nemá dosud zkušenosti pouze asi 26 % ekonomicky aktivní romské populace, dalších 35 % je postiženo opakovanou nezaměstnaností a až 39 % je dlouhodobě a opakovaně nezaměstnaných. Některé lokality se vyznačují zvýšenou mírou nezaměstnanosti. Jsou to zejména upadající průmyslové oblasti, kde bývala značná poptávka i po nízkokvalifikované síle. (Národní zpráva, 2006)

Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity

Rada vlády je stálým poradním a iniciačním orgánem, který napomáhá romské integraci do společnosti. Předkládá návrhy, které vyplývají z usnesení vlády a z mezinárodních smluv. Rada vlády naplňuje cíle také prostřednictvím Dekády romské inkluze 2005 – 2015, která je iniciativou osmi zemí střední a jihovýchodní Evropy a spojuje všechny zúčastněné vlády, mezinárodní instituce a romskou občanskou společnost. Tato Dekáda se zaměřuje na posílení začlenění romské populace a cíle v jednotlivých zemích jsou plněny prostřednictvím národních akčních plánů. Tyto cíle jsou naplňovány v oblastech vzdělání, zaměstnanosti, zdravotní péče a bydlení. Naplňování těchto cílů bude monitorováno a zhodnocováno v následujících letech.

Akční plán Romské inkluze pro rok 2005 – 2015

si mimo jiného klade za cíl zvýšit zaměstnanost a zaměstnatelnost nezaměstnaných Romů, vytvářet kapacity u malých a středních podnikatelů, zvýšit provázanost poskytovaných služeb na lokální úrovni.

Uvedené aktivity jsou financovány převážně ze státního rozpočtu, a také z Evropského sociálního fondu.

ZVÝŠENÍ ZAMĚSTNANOSTI ROMŮ

Úkolem je

1. **zefektivnit zprostředkování zaměstnání** Romů na trhu práce a to propojením již existujících nástrojů. Známy nástroji v boji s nezaměstnaností jsou rekvalifikace a odborné výuky, tvorba volných míst pro Romy (jedná se například o chráněné dílny, daňové úlevy), ale také využití akčních plánů při sladování nabídky s poptávkou.

2. **zvýšit motivaci k zaměstnávání Romů prostřednictvím změny poměru výše sociální dávky a minimální mzdy,**

3. **pracovní příprava mladých Romů.**

ZVÝŠENÍ ZAMĚSTNATELNOSTI NEZAMĚSTNANÝCH ROMŮ

V boji s nezaměstnaností se podporují nevládní neziskové organizace, a to konkrétně v rozvoji programů zaměřených na trénink, vzdělávání a zprostředkování zaměstnání. Druhým úkolem je cílená podpora zaměstnavatelů, kteří zaměstnávají dlouhodobě nezaměstnané. Za ideální stav by bylo považováno zkrácení průměrné délky dlouhodobé nezaměstnanosti u Romů o polovinu.

VYTVÁŘET KAPACITY U MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKATELŮ

Vytvořit regionální agentury pro malé a střední podnikatele, po případě v rámci již existujících nástrojů pro podporu malého a středního podnikání zavádět systémy pro malé a střední podniky provozované Romy, nebo zaměstnávající Romy.

ZVÝŠIT PROVÁZANOST POSKYTOVANÝCH SLUŽEB NA LOKÁLNÍ ÚROVNI

Vytvořit implementační agenturu, která bude poskytovat komplexní služby v problematických oblastech (bydlení, nezaměstnanost, sociální poradenství, ...).

Díky nízké kvalitaci jsou Romům nabízeny zejména úvazky na omezenou dobu, ty ovšem nezakládají pravidelný příjem, neposkytují jistotu ani budoucí perspektivu a tudíž problém nezaměstnanosti neřeší ideálním způsobem. V rámci aktivní politiky zaměstnanosti jsou Romům také často nabízeny veřejně prospěšné práce, jež jsou vykonávány pod záštitou mnoha neziskových organizací, ovšem opět se nejedná o dlouhodobější řešení situace. Ale pozitivní efekt v tom spatřuji také. Člověk, který je po delší době opět zaměstnaný si vypěstuje návyk chodit do práce, ráno musí být v určitou dobu na daném místě a má pocit, že si oprávněně a sám vydělá peníze, že je užitečný a schopný.

Co se týče diskriminačních a rasistických postojů z řad zaměstnavatelů, na které si nezřídka romští uchazeči o zaměstnání stěžují, lze namítnout, že se vždy nemusí jednat o rasisticky motivovaný čin. Uchazeč, jenž je nekvalifikovaný, nevzdělaný a neznalý postupu, jak správně žádat o místo, se leckdy zaměstnavateli jeví jako nevhodný kandidát na pracovní post. Dále v textu zmíněné středisko Drom na tuto možnost pamatuje a učí uchazeče jak správně žádat o práci, jak se píše životopis nebo jak se nejlépe prezentovat při ústním pohovoru.

O tom, co Romové sami považují za podstatné, aby mohli vést spokojený život, referuje Navrátil (Navrátil, 2003:167). 941 dotázaných Romů seřadilo své představy následovně. Dobré zdraví (30 %), štěstí (28,8 %), vzdělání (11,7 %), tvrdá práce (11,3 %), spolehliví přátelé s kontakty (7,4 %), podpora státu (5,5 %), odborné dovednosti (3,7 %), serióznost, vytrvalost (1,6 %). Z uvedených výsledků vyplývá, že pro Romy je nejdůležitější zdraví a štěstí, s odstupem také vzdělání a tvrdá práce. Zvláštní pozornost si zaslouží abstraktní pojem „štěstí“, kterému Romové přisuzují velký význam, téměř třikrát větší než vzdělání nebo tvrdé práci. Štěstí je stav, který člověk nemůže nijak ovlivnit ani změnit vlastním přičiněním, tudíž trochu zavání pasivitou. Ilustračně to lze vyjádřit: „Jestli budu mít štěstí, práci si najdu, jestliže nejsem dítě štěstěny, zaměstnání stejně nezískám.“ Ovšem nemalý význam přikládají Romové vzdělání a tvrdé práci, což jsou faktory, které jsou významné pro úspěch na trhu práce.

Drom

Drom je název romského střediska, které se zaměřuje na zmírňování procesu sociálního vylučování v romských komunitách. Tato příspěvková organizace je zřízená statutárním městem Brno a již od roku 1989 realizuje široké spektrum aktivit v sociálně vyloučených lokalitách. Provoz střediska je financován ze 70 % Městskou částí Brna a ze 30 % granty ministerstev, nadací a jiných organizací. Průměrný celkový rozpočet střediska je 5,1 milionů ročně.

Středisko se uplatňuje především v těchto oblastech:

- ⊗ pomoc při řešení pracovního uplatnění
- ⊗ pomoc při řešení v otázkách bydlení
- ⊗ poradenská a informační činnost
- ⊗ primární prevence sociálně patologických jevů
- ⊗ mimoškolní výchova a vzdělávání dětí, mládeže, ale i dospělých
- ⊗ nabídka volnočasových aktivit
- ⊗ pořádání kulturních a společenských akcí

V oblasti zaměstnávání funguje díky podpoře MPSV a Iniciativy Společenství EQUAL projekt, jehož cílem je vytvoření dynamického systému vedoucího ke zlepšení zaměstnatelnosti Romů, kteří jsou ohroženi a znevýhodněni na trhu práce. Zároveň vytvoření sítě tzv. center podporovaného zaměstnávání, internetovou databází uchazečů o zaměstnání a databází zaměstnavatelů a vyškolení týmu personalistů.

Jak konkrétně projekt funguje?

Existují centra podporovaného zaměstnání v jednotlivých regionech. Zaměstnanci těchto center mají za úkol:

- ⊗ aktivně vyhledávat vhodné uchazeče o zaměstnání přímo v jejich přirozeném prostředí, zároveň hledat a kontaktovat zaměstnavatele
- ⊗ zvolit nejvhodnější způsob umístění uchazeče o zaměstnání (alternativní pracovní úvazky, flexibilní pracovní doba, práce doma,...)
- ⊗ pomoci či asistovat přijatým uchazečům při jednání se zaměstnavatelem (krátkodobě, při počátcích pracovního poměru)
- ⊗ mediace v případných konfliktech mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem
- ⊗ spolupracovat s dalšími organizacemi, které nabízejí související služby
- ⊗ poskytovat odborné poradenství v pracovních-právních oblastech
- ⊗ školit uchazeče (individuálně nebo job kluby)

Chudoba

Romové jsou z hlediska chudoby nejrizikovější skupinou v mnoha zemích střední a východní Evropy. Jsou chudší než ostatní, mnohem častěji upadají do chudoby a také v ní mnohem častěji zůstávají. V Maďarsku žije 40 % Romů pod hranicí chudoby, v Bulharsku a Rumunsku si musí 80 % Romů vystačit s příjmem asi 95 korun na den (\$ 4.30/den).

Proč jsou Romové chudší než majorita?

Je tomu tak z několika vzájemně provázaných důvodů. Chudoba je již zakořeněna v jejich nepříznivé startovní pozici na počátku přechodu od plánovaného k tržnímu hospodářství. Nízká úroveň vzdělání a schopnost vykonávat pouze nízkokvalifikovanou práci vedlo ke znevýhodnění na trhu práce, což je zároveň stigmatizovalo. Výsledkem je, že mají ztíženou pozici při vstupu na pracovní trh. Pokud se neuplatní na trhu práce, stávají se závislími na sociálních dávkách a dále se prohlubuje chudoba. Chudoba je vyšší u rodin s nízkým vzděláním, nezaměstnaností a s více dětmi. Tyto charakteristiky lze nalézt i chudé části majoritní populace, ale šance být chudý je vyšší pro Romy než pro jejich neromské sousedy.

Chudoba je tedy spojena s těmito faktory: nízká úroveň dosaženého vzdělání, omezená účast na trhu práce, více členů v domácnosti a také jednoduše Romem být. (Roma in, 2005)

Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2006 – 2008 říká: „*Ke snížení míry chudoby je zapotřebí vytvořit vhodné formy podpory rodin ohrožených chudobou, např. mimoškolní aktivity formou zpětné úhrady služeb, příspěvek na hlídání, daňové zvýhodnění. Do konce roku 2007 bude vypracována studie, která bude mapovat potřeby těchto rodin a navrhne nástroje k uspokojení těchto potřeb a analyzuje jejich dopad na státní rozpočet.*“

Nedostatek příjmů řeší mnoho chudých Romů půjčkou. Lichva, půjčování si peněz na vysoký úrok, je fenoménem spojovaným převážně s rodinami z romské komunity.

V Národní zprávě o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování na léta 2006 – 2008 se dočteme, že bude „*zaveden jednotný a komplexní přístup při řešení problematiky sociálně vyloučených romských komunit.*“ Čímž se rozumí zejména „*vytvoření subjektu na národní úrovni, jehož náplní bude především zprostředkování přímé sociální intervence v lokalitách výskytu sociálního vyloučení a dále podpora již osvědčených nástrojů, jako např. terénní sociální práce a další návazné služby.*“ Cílem je podpořit aktivaci a větší samostatnost příslušníků romských komunit oproti pasivnímu přijímání pomoci (závislost na sociálních dávkách). Podmínkou pro účelné a efektivní prosazení tohoto přístupu je vytvoření nástrojů spolupráce všech v úvahu připadajících aktérů zejména na lokální úrovni.

Problematika bydlení, prostorová a sídelní segregace

Bydlení je dáváno do souvislosti s diskriminací, která souvisí s transformací ekonomiky v devadesátých letech 20. století. (podle Baršové). V této době probíhala restituce a privatizace bytového fondu. Baršová upozorňuje na negativní absenci regulací, které by zastavily vedlejší negativní dopady těchto procesů. V restituci byly hlavně staré zástavby, které byly v důsledku minulého režimu obývány hlavně obývané právě romskou populací. Tyto byty někteří z nich využívali neoprávněně, i když za ně platili nájemné, a noví nájemníci se s tím nehodlali smířit a bývalé nájemníky z bytů rovnou buď vyhodili anebo s nimi uzavírali smlouvy „na dobu určitou“ a tím ze sebe sňali odpovědnost shánět podnájemníkům bydlení po uplynutí doby, kdy už nebude smlouva prodloužena. Protože právě hlavně Romové se v těchto záležitostech neorientovali a neznali příslušné zákony a důsledky, které potom nastanou, tyto smlouvy hojně uzavírali a stali se tak snadnou obětí. Podobně tomu bylo také při převádění státního bytového fondu do vlastnictví obcí. Protože se tak ale zatěžoval obecní rozpočet, obce to řešily často privatizací těchto bytů. Pravidla privatizace, které si obce nastavovaly samy, už ze začátku z tohoto procesu vylučovala osoby s problematickými nebo neexistujícími nájemními vztahy a dále také sociálně slabé nájemníky. Mezi tyto tři skupiny Romové většinou vždy zapadali.

V oblasti bydlení vznikají také nově tzv. holobyty, které se podílí na vzniku ghett. Příčina vzniku je spjata s vystěhováváním sociálně slabých do náhradních ubytování, do různých krátkodobých přístřeší a také na okraje měst, kde se tak soustřeďují do enkláv a ghett. Tato problematická situace se často děje mnohdy „pololegálně“, kdy lidé postižení touto situací by měli i nárok si stěžovat, ale nemají dostatek vědomostí na to tuto možnost využít anebo důvěřují ústním dohodám a jiným domluvám. V důsledku toho vznikají často lokality, kde žije velké množství romské populace a vzniká tak etnická sídelní segregace a zároveň také sociální, protože v těchto lokalitách žijí často lidé, kteří jsou členy nejnižších sociálních vrstev. V těchto lokalitách dochází k negativnímu vývoji a vzniká tak „kultura chudoby“. V těchto oblastech lidé bydlí v určitém typu obydlí, která jsou pro tuto lokalitu typická, jsou to stará obydlí nižší kategorie, která pocházejí z průmyslového období a dnes jsou zchátralá a nikdo se o ně nestará anebo bydlí v holobytech. Tato obydlí jsou majetkem města a tito lidé nemají moc šanci se z nich vymanit. V těchto bytech pak bydlí dohromady i více generací, i když velikost bytu tomu neodpovídá a obyvatelé se pak tísní třeba ve dvoupokojové domácnosti. To bohužel vede i ke ztrátě soukromí a lidé zde nemohou vykonávat běžné denní aktivity, pro jiné tak běžné. Romská populace se také často ubytovává v obydlích, kde je více bytů, u nás jsou známy jako pavlačové domy. Tyto byty se spravují dohromady, proto poplatky se i vypočítávají dohromady a poté se rozpočítávají na každou domácnost zvlášť. Na tento způsob doplácí hlavně rodiny, které své závazky poctivě plní. Objevují se domněnky, že firmy, které spravují takové domy, započítávají do poplatků za služby dluhy některých domácností, což v důsledku přináší vysoké částky, které mají domácnosti zaplatit, ale většinou toho nejsou schopné. Tito lidé se pak snadno dostanou do situace, kdy si musí půjčovat peníze za velmi nevýhodných podmínek a z takové situace se pak jen těžko dostávají.

Akční plán Romské inkluze pro rok 2005 – 2015

Obecnými cíly v oblasti bydlení je zabránění nové bytové segregaci, zlepšení situace v existujících romských lokalitách (ghettech) a zlepšení přístupu k bydlení pro sociálně slabé Romy.

Konkrétním cílem je poté

ZAJIŠTĚNÍ ROVNÉHO PŘÍSTUPU ROMŮ KE VŠEM FORMÁM BYDLENÍ

To má být naplňováno prostřednictvím přijetí a implementace antidiskriminačního zákona a následné aktivity (např. Průvodce dobrou praxí v oblasti bydlení). Toto bude financováno z rozpočtu nezávislé antidiskriminační instituce.

Druhým cílem v oblasti bydlení je

BOJ SE SOCIÁLNÍM VYLOUČENÍM – PREVENCE ZTRÁTY BYDLENÍ ROMSKÝCH DOMÁCNOSTÍ

K tomu se váže úkol, který spočívá v posilování sociální práce ve vyloučených romských komunitách a lokalitách a v jiných místech ohrožených sociálním vyloučením. Tento cíl je financován Ministerstvem práce a sociálních věcí a Radou vlády pro záležitosti romské komunity.

Třetím cílem v oblasti bydlení je

BOJ SE SOCIÁLNÍM VYLOUČENÍM – REINTEGRACE SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH ROMŮ A ROMSKÝCH DOMÁCNOSTÍ

Tento cíl je naplňován prostřednictvím implementace programu „Výstavba podporovaného bydlení“, což se týká domů na půli cesty a vstupních bytů. V této části je bydlení financováno z Ministerstva pro místní rozvoj, které spolupracuje s dalšími subjekty.

Omezený přístup ke službám

Pro mnoho romských obyvatel je obtížný přístup ke službám, které se v občanských společnostech objevují. Je to otázka např. vyplňování různých formulářů, které jsou pro mnoho romských obyvatel obtížné, protože nezvládají tolik jazyk a zaměstnanci úřadů jim často nejsou ochotni pomoci. Některé služby jsou mnohdy také obtížné přístupné díky jejich vzdálené fyzické dosažitelnosti.

Mnoho lidí Romy také spojuje s domněnkou, že přesně vědí na co mají nárok a že toho také zneužívají, ale pravdou je, že mnozí Romové díky své nevzdělanosti a malé informovanosti nevyužívají vše, co by mohli. Je to také spojeno s tím, že Romové často institucím, které poskytují služby, nedůvěřují a naopak pracovníci těchto institucí nedůvěřují Romům, což poskytování jakýchkoliv služeb komplikuje.

Na druhé straně je přístup Romů ke službám spojen s jejich hodnotovým žebříčkem. To znamená, že u služeb jako je např. pečovatelská služba, penzion pro seniory nebo léčebny pro dlouhodobě nemocné a jiná podobná zařízení, které majoritní populace běžně využívá, tak Romové je nevyužívají. O své blízké se starají sami, i když je to často nad jejich možnosti, ale tato péče vychází z jejich hodnotového systému, kterým se řídí.

Romové jsou také velmi často vylučováni z finančních a komerčních služeb. Tyto služby jsou těsně spjaty s pracovním trhem, na kterém se Romové nejvíce uplatňují v rámci sezónních a příležitostných prací nebo často také v oblasti šedé ekonomiky. V rámci toho si tito lidé nemohou vzít úvěr, protože pro poskytnutí úvěru je třeba stálého příjmu a trvalý pracovní poměr. Proto při situacích, kdy je nutné mít více peněz si takový člověk musí půjčit peníze někde jinde a to dost často za velmi nevýhodných podmínek.

Nevzdělanost, negramotnost

Vzdělání je neoddělitelně spojeno se situací na trhu práce. Čím je vyšší úroveň vzdělání, tím je větší a lepší šance na uplatnění na trhu práce. A jestliže má někdo omezený přístup na trh práce, tak má utvořeny podmínky pro začínající proces sociálního vyloučení. Z výsledků z roku 1991 vyplývá, že téměř 80 % romské populace má pouze základní vzdělání (do toho je započítané také nedokončené základní vzdělání) a navíc dalších 10 % je bez vzdělání. Z odhadů vyplývá, že více než 80 % dětí ve školním věku, navštěvuje zvláštní školu. Školní docházka se týká také to, že romské děti propadají ve škole 14x častěji než ostatní děti. Romské děti jsou také častěji převáděny do zvláštních škol, častěji také ukončují dříve školní docházku než v posledním roce základní školy a častěji také dostávají horší známky z chování. Při zaměření na vzdělanostní strukturu Romů, kteří se hlásili o zaměstnání, tak 10 % je úplně bez vzdělání, 76,2 % je jen se základním vzděláním a vyučených Romů je pouze 12,1 %. Další vzdělání jako je např. střední nebo vysoké má jen zanedbatelný počet romského obyvatelstva (kolem 0,2 %).

Z těchto čísel lze vyčíst, že přístup ke vzdělání není u tohoto etnika rovnocenný. Příčin tohoto stavu lze najít více. Často zmiňovaná je „školní nepřipravenost“ a dále také nedostatečná znalost českého jazyka romských dětí, které začínají chodit do školy. I díky tomuto důvodu jsou poté často převáděny, často i unáhleně, do zvláštních nebo speciálních škol. Při rychlé snaze vyřešit tento problém byli tyto děti přerazovány zpět do normálních základních škol, ale v současnosti je tento problém uchopen celistvěji a klade se důraz na vzdělání jako celek, který se týká kulturních specifíků těchto žáků a je zaměřen na diferenciovaný přístup učitelů k těmto dětem. Roli hraje nejen faktor kulturní ale také sociální, kdy mnoho rodin nemá finance na to, aby platili svému dítěti školné v mateřských školách a proto tam své ratolesti neposílají. Na druhé straně je ale také problém, že sami rodiče své děti na vstup do školy neumějí připravit a proto děti do školy jdou méně připraveni než jejich vrstevníci (škola při nástupu prvňáčka předpokládá některé dovednosti, které si osvojil již dříve, jako je např. ovládnutí vyučovacího jazyka, rozvinuté volní vlastnosti a v neposlední řadě také rodinné zázemí, které poskytuje vhodné prostory k učení a někoho dalšího, kdo se jim bude při školních povinnostech věnovat). Další příčinou nízkého vzdělání je střet hodnot mezi Romy a majoritním obyvatelstvem.

Často se uvádí, že vzdělání nemá v romském žebříčku hodnot místo. Aby se stalo hodnotou je nutné vzdělání reprodukovat, to tedy znamená, že v romské komunitě není mnoho lidí, kteří by byli vzdělaní a proto pro ně není hodnotou. Dále je pro rodiče velmi důležitá spokojenost dítěte a proto jakkoliv to může znít zvláště, tak pro matku je důležité, aby dítě mělo naplněno všechny své potřeby a proto když se jí nedostává financí, např. na svačiny pro dítě do školy, tak je to pro ni důvod dítě tam neposílat. Právě tradice, které jsou odlišné od tradic majoritní společnosti a které vycházejí z romského hodnotového žebříčku, je velmi důležité znát, protože bez těchto znalostí se člověk v multikulturní společnosti neobejde.

Akční plán Romské inkluze pro rok 2005 – 2015

Cíle vzdělávání jsou rozděleny do tří částí. První z nich je včasná péče, jejímž cílem je ZVÝŠENÍ ÚČASTI SOCIÁLNĚ ZNEVÝHODNĚNÝCH DĚTÍ V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Úkolem je vytvoření komplexního systému předškolní péče pro tyto sociokulturně znevýhodněné skupiny. Tento systém předškolní péče by měl být financován ze státního rozpočtu. Bezplatná školní docházka je naproti tomu financována z rozpočtu obcí. Přípravné ročníky jsou poté opět financovány ze státního rozpočtu.

Druhá část je zaměřena na základní školství. Cílem v této části je

INKLUZE SOCIÁLNĚ ZNEVÝHODNĚNÝCH ŽÁKŮ DO HLAVNÍHO VZDĚLÁVACÍHO PROUDU

Úkolem je tedy podpora revize financování škol normativy. Tento cíl je financován ze státního rozpočtu a z rozpočtu krajů.

Třetí část je zaměřená na vysoké školy, jejímž cílem je

POSKYTOVÁNÍ ROVNÉHO PŘÍSTUPU KE KVALITNÍMU VZDĚLÁVÁNÍ NA VYSOKOŠKOLSKÉ ÚROVNI PRO ROMSKÉ STUDENTY.

Úkol v této části spočívá v projednání s reprezentací vysokých škol mechanismus podpory romských studentů na vysokých školách. I tato část je financována ze státního rozpočtu.

Drom

V případě vzdělávání jde o to, aby vzdělávání bylo doplněno volnočasovými aktivitami, které rozvíjejí pro studium důležité schopnosti a dovednosti. Pozornost je věnována kontinuitě péče a poskytování služeb od předškolního věku až po ukončení studia. Mezi aktivity patří stimulační program pro předškolní děti, pedagogicko-psychologické ježdění na koních pro předškolní děti, doučování žáků ZŠ a SŠ, Nízkoprahová klubovna, zájmové kroužky, úzká spolupráce se školami, kam dochází větší počet romských dětí. V lokalitě se také vedle toho nachází i sociálně právní poradna, která je umístěna v lokalitě, kde se nachází nejvíce romského obyvatelstva, tato služba je poskytována bezplatně.

Předškolní příprava (Stimulační kurz pro předškolní děti)

Tento kurz je určen pro děti, které nenavštěvují z jakéhokoliv důvodu (finančního, kulturního, sociálního aj.) předškolní zařízení a nejsou na vstup do základní školní docházky připraveni. Tento program nabízí dvakrát do týdne v nízkoprahové klubovně kurzy, které jsou zaměřeny na grafomotoriku, slovní zásobu a orientaci v základních pojmech, výslovnost, sociální kontakty nebo nácvik soustředění. V minulých letech se kurzu účastnily děti ve věku od 5-7 let, ale vzhledem k tomu, že tyto děti již navštěvují předškolní výchovu, byly do tohoto programu zařazeny i děti tříleté. V roce 2005 se kurzu účastnilo na dvacet dětí.

Pedagogicko psychologická jízdy na koních

Tato aktivita je realizována ve spolupráci s o. s. EPONA. Toto pedagogicko psychologické ježdění je především určeno pro děti v předškolním věku a také pro děti, které začínají navštěvovat povinnou školní docházku. V tomto kurzu nejen že děti jezdí na koni, ale také se učí o ně starat, tím se učí odpovědnosti se o někoho starat a učí se také chápat jejich pocity a potřeby. Toto učení pak přechází i do jeho sociálního prostředí. Podstatou celé této metody je a)podpora procesu vzájemných interakcí, b)posílit u dětí předpoklady k učení se novým věcem, c)nastartování pozitivní změny chování a d)odstranění nebo zmírnění projevů různých deficitů.

Doučování ve středisku Drom

Doučování je nabízeno v prostorách střediska žákům základních škol, ve věku od 6-15 let. Doučování vedou zkušené lektorky dvakrát týdně. Lektorky nabízejí možnost procvičovat

probíranou látku, přípravu na písemné práce, plnění domácích úkolů a také doplňování a zkvalitňování znalostí a dovedností. V roce 2005 využilo nabízenou možnost 40 dětí.

Zájmové kroužky:

- Ⓧ výuka práce na PC a výuka základů práce s internetem
- Ⓧ taneční soubor Čercheňa
- Ⓧ hudební kroužek
- Ⓧ výtvarná dílna
- Ⓧ šicí dílna
- Ⓧ košíkářská dílna
- Ⓧ řemeslná dílna
- Ⓧ fotbal
- Ⓧ neformální skupina
- Ⓧ posilovna
- Ⓧ hřiště Vranovská

Drom se podílí i na jiných aktivitách, jsou to ještě např.: Policejní asistence, Řemeslné dílny nebo Fotbalové družstvo FC Drom a jiné.

Zdravotně sociální pomocníci

V tomto programu patří mezi hlavní úkoly zdravotně sociálních pomocníků pomoc, rada, předávání obecně známých informací z oblasti péče o zdraví lidem, kteří tyto informace postrádají. Tento pomocník je pouze prostředníkem, který na základě svých znalostí pomáhá osobám, kteří informace o péči o své zdraví potřebují, popřípadě také pomáhá těmto osobám i při kontaktu se zdravotnickými zařízeními. Práce s klienty musí být ale podložena důvěrou, zájmem klientů a naprosto nezbytnou dobrovolností. Pomocník také nesmí nakládat s osobními daty klientů jak chce, jakékoliv předávání informací o klientovi musí být pouze s jeho souhlasem.

Těžištěm práce zdravotního pomocníka jsou tři hlavní činnosti:

1. motivace spoluobčanů:
 - motivace k tomu, aby pečovali o své zdraví,
2. spolupráce se sociálními pracovníky, s kurátory, s protidrogovými koordinátory a se sociálními pracovníky místní samosprávy
3. spolupráce se zdravotnickými zařízeními

Terénní sociální práce (TSP)

Terénní sociální práce a s ní spojené programy se realizují od roku 1999 díky aktivitám Společnosti Člověk v tísni. Program této neziskové organizace se uskutečňuje v sociálně vyloučených lokalitách. **Sociálně vyloučená lokalita** je prostor obývaný skupinou, jejíž členové se sami považují za Romy nebo je za Romy označuje okolí a jsou sociálně exkludováni. Ve dané lokalitě nemusí Romové nutně tvořit většinu, aby byli považováni za vylučované.

Do programu se postupně zapojilo 81 obcí. Po dobu 3 let po sobě jdoucích (2002 – 2004), bylo ale v programu zapojeno pouze 20 obcí. 5 obcí se účastní kontinuálně pět let.

TSP vychází z filozofie, že pomoc musí být individuální. Terénní sociální pracovník zná proces sociální exkluze a stejně tak klientovu situaci (potřeby, problémy, schopnosti, osobní charakteristiky). Cílem je poskytnout rodinám, které mají sociální a ekonomické problémy, pomáhajícího pracovníka v podobě poradce, průvodce a partnera pro komunitní plánování na úrovni měst. Pomoci jedincům, kteří jsou schopni a ochotni spolupracovat na změně svého stavu (integrace do společnosti, vymanění se z chudoby, sociální vzestup).

Terénní sociální pracovníci vyhledávají a kontaktují klienty v jejich přirozeném prostředí, nebo je zájemci osloví sami s prosbou či konkrétní žádostí o pomoc. Obvykle se nejprve řeší akutní problém, který má dopad na každodenní život. Společně hledají příčiny neúspěchů a snaží se je systematicky odstraňovat. Sepíší kontrakt, v němž jsou vyznačeny cíle a jednotlivé kroky spolupráce, s kterými je klient zcela ztotožněn. Služby terénních sociálních pracovníků jsou poskytovány pouze tomu, kdo dodržuje kontrakt, aktivně se spolupodílí na zlepšení své situace a samozřejmě neporušuje zákony České republiky. Je uplatňován princip empowerment, to znamená, klient se má podílet co nejvíce na řešení daného problému, poučit se a osvojit si dovednosti pro samostatné zvládnutí situace. V každé lokalitě pracuje jeden až dva pracovníci.

Nástroje TSP:

- *Rozhovor s klientem*
- *Pomoc s listinami* – pomoc s administrativními úkony (vyplnění formuláře, sepsání žádosti, vysvětlení obsahu úředních listin,...)
- *Vyjednávání* – jednání na úřadech
- *Doprovod* – doprovod na jednání
- *Koordinační činnost*
- *Konzultace s odborníky* – bezplatné poradenství s odborníky
- *Kontakt s dalšími institucemi a organizacemi*

Vládní program podpory terénní sociální práce v sociálně vyloučených romských komunitách si za svůj cíl,

z hlediska obecních samospráv, určil zajištění mediace mezi úředníky a převážně romskými občany v sociálně vyloučených lokalitách, koordinaci aktivit různých institucí a organizací při řešení sociálních problémů prostřednictvím terénních sociálních pracovníků.

Z hlediska vládní politiky je cílem dosáhnout rozšíření působnosti TSP na celé území ČR (do lokalit s chudými a sociálně vyloučenými obyvateli), podpořit stabilizaci míst pro terénní sociální pracovníky při městských a obecních úřadech, stimulovat obecní samosprávy k řešení zmíněné problematiky a intervencí TSP stimulovat a aktivizovat vyloučené občany k začlenění do společnosti (především prostřednictvím uplatnění na trhu práce).

Z hlediska sociální intervence je cílem posilovat možnosti sociálně slabých občanů, aby sami byli schopni překonávat problémy, hledání a podpora aktivistů, kteří by rozvíjeli veřejně prospěšné aktivity.

V praxi ovšem dochází k výběrovosti klientů i jejich problémů. Nejproblematictějším jevem vyskytujícím se v sociálně vyloučených lokalitách je dle terénních sociálních pracovníků nezaměstnanost, špatné bydlení, špatná hygiena, méně často gamblerství, drogy, kriminalita, záškoláctví a lichva. TSP se ale zaměřují na jednodušší úkony, jakými jsou doprovod na úřad, pomoc s vyplněním formuláře, poradenství. Proto by měla být zpřesněna a vyjasněna jejich pozice a náplň. Je žádoucí zaměřit se na problémy evidentní a neustále opomíjené (nezaměstnanost, nízká úroveň vzdělání, profesní příprava a zajištění bydlení pro celkovou funkčnost rodiny).

TSP se často rekrutují z oblastí sociálně vyloučených, mnohdy to vede k tomu, že díky osobnímu prožitku nespravedlnosti či diskriminace jsou orientováni přímočaře a vystupují jako obhájci potřeb klientů. Druhá skupina pracovníků cítí odpovědnost pomáhat a vnímá svou pozici zároveň jako součást místní politiky, snadněji proto spolupracuje s orgány veřejné správy.

Použitá literatura:

Jakoubek, M., Hirt, T. (2004). *Romové: Kulturologické etudy*. Praha, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., ISBN 80-86473-83-X

Navrátil, Pavel a kol. (2003). *Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha, Portál, ISBN 80-7178-741-8

Ringold, Dena, Orenstein, Mitchell A., Wilkens, Erika (2005). *Roma in an Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle. The World Bank, Washington, D. C.*

Sirovátka, Tomáš (2003). *Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi*. In Otázky sociální inkluze romské komunity. Brno, Vydavatelství MU, Brno-Kraví Hora, ISBN 80-210-3294-4

Winkler, Jiří, Šimíková, Ivana (2005). *Hodnocení Vládního programu podpory terénní sociální práce v sociálně vyloučených romských komunitách*. Praha, VÚPSV

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2005). *Národní akční plán sociálního začleňování 2004 – 2006*, ISBN 80-86878-15-5

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2006). *Národní zpráva o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování na léta 2006 – 2008*

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2006). *Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2006 – 2008 in Národní zpráva o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování na léta 2006 – 2008*

<http://rs.drom.cz/cs/index.php>, navštíveno dne 27. 11. 2006

<http://www.vlada.cz/cs/rvk/rzrk/dekadaromskeinkluzi/akcniplandekady/default.html>, navštíveno dne 27. 11. 2006